

Kirjoitusten luovaa muokkausta Joosuan kirjan tekstihistoriassa

JOHDANTO

Luovuus on ihmisrajille tyypillinen ominaisuus. Psykologisessa tutkimuksessa on esitetty lukuisia luovuusteorioita, mutta luovuuden määrittelyssä korostetaan yleensä kolmea piirrettä: luovat ideat ovat uusia tai omaperäisiä (”originality”), korkeatasoisia (”high quality”) ja tehtävänsä hyvin soveltuvia (”relevant”).¹ Eksegeettisessä tutkimuksessa on selvinnyt, että monet toisen temppelin ajan (n. 530 eaa.–70 jaa.) juutalaiset kirjurit ja kirjanoppineet olivat luovia tekstien muokkaajia eivätkä silkköjä tekstin sanatarkkoja kopioijia.² Monen muun Vanhaan testamenttiin päätyneen teoksen tavoin Joosuan kirjan varhainen tekstihistoria sisältää paljon evidenssiä paitsi kirjoitusten sanatarkasta kopioinnista myös sellaisesta muokkaustyöstä, joka täyttää ajanhistoriansa näkökulmasta hyvin luovan tekstin muokkauksen kriteerit.

Tässä artikkelissa analysoin kolmea tekstikatkelmaa, joissa kirjanoppineet ovat tehneet luovia muokkauksia Joosuan kirjan tekstiin. Artikkelin ulkopuolelle jäävät siis lukuisat tekstin muutokset, jotka ovat syntyneet tahattomien kopiointivirheiden tuloksena. Käsiteltävät tapaukset ovat sellaisia, joissa muokkaustyöstä on jäänyt dokumentoitua

evidenssiä eli sekä muokkaamaton että muokattu teksti ovat säilyneet. Niinpä kyse ei ole sellaisista rekonstruoiduista muutoksista, joita kirjallisuus- ja redaktiokritiikissä on perinteisesti oletettu yhden tekstin sisäisten piirteiden pohjalta, vaan muutoksista, jotka voidaan havaita vertailemalla säilyneitä tekstejä.³ Olen valinnut tekstikatkelmat siten, että ne luovat läpileikkauksen Joosuan kirjan varhaisiin tekstilähteisiin ja valottavat erityyppisiä luovan muokkauksen tapoja. Analyysin seuraaminen ei vaadi alkukielten osaamista, sillä kiinnitän huomiota ainoastaan suurimpiin eroihin, jotka voidaan havaita myös käännöksistä. Lopuksi esitän, mikä on artikkelissa analysoitavien tekstien merkitys eksegeettiselle tutkimukselle ja mitä niiden pohjalta voidaan sanoa niistä toimitustekniikoista, joita Vanhan testamentin kirjojen kokoajat ja toimittajat ovat työssään käyttäneet.

Raamatuntutkijoilla on nykyään käytössään enemmän käsikirjoitusevidenssiä kuin koskaan aikaisemmin. Juudean erämaasta – erityisesti Qumranista ja Masadasta – löydettyjen tekstien lisäksi tutkimuksessa on tunnustettu muun muassa varhaisen käännösten ja niin sanottujen samarialaisten lähteiden tekstikriittinen arvo. Joosuan kirjan

erilaisista tekstimuodoista toisella ja ensimmäisellä vuosisadalla eaa. todistavat lukuisat käsikirjoitukset, jotka esittelen tarkemmin tämän artikkelin kolmen tapauksen yhteydessä. Näitä ovat keskiaikainen masoreettinen teksti, kreikkalainen Septuaginta-käännös, Qumranista löytyneet ”raamatulliset” sekä ”uudelleenkirjoitetut”⁴ Joosua-tekstit ja samarialainen Joosuan kirja.

Varhaisia tekstejä tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että ne ovat syntyneet erilaisiin tarpeisiin ja ovat luonteeltaan erilaisia. Tästä johtuen niissä käytetään lähdetekstejä eri tavoin. Tässä artikkelissa tulee esiin ainakin kolme erilaista käyttötapaa. Ensimmäkin Septuagintan Joosuan kirja on Aleksandrian juutalaisten tarpeisiin syntynyt kreikkankielinen käännös, jonka suhtautuminen sen käyttämään heprealaiseen pohjatekstiin on varsin uskollinen.⁵ Kääntäjät ovat tehneet monia luovia käännösratkaisuja, mutta lähtökohtaisesti Joosuan kirjan teksti on haluttu välittää sellaisenaan kreikkaa lukevalle yleisölle. Kreikkankielistä Joosuan kirjaa lukevan ei siis tarvinnut tuntea hepreankielistä Joosuan kirjaa. Toiseksi ”uudelleenkirjoitettujen” Joosua-tekstien tapa käsitellä pohjatekstiään on ollut vapaampi. Käytettyä pohjatekstiä lainattiin usein omin sanoin eli parafraaseerattiin ja tulkittiin uudessa historiallisessa tilanteessa. Tekstit ovat säilyneet niin fragmentaarisesti, että niiden lajityyppiä on mahdotonta kuvailla tarkasti ja moni kysymys jää auki. Kyseessä on selvästi uusi kirjallinen teos, mutta on vaikea sanoa oliko teoksen tarkoitus korvata aikaisempi Joosuan kirja vai käytettiinkö sitä kuten kommentaaria.⁶ Kolmanneksi Samarialainen Joosuan kirja on esimerkki tekstistä, jossa muokkaukset ovat niin mittavia, että voidaan perustellusti puhua uudesta Joosuan kirjasta. Teksti on kirjoitettu samarialaisen uskonnollisen yhteisön näkökulmasta ja on todennäköistä, että se oli tarkoitettu syrjäyttämään varhaisempi Joosuan kirja.

KENET JOOSUA YMPÄRILEIKKASI JA MIKSI?

Kreikkalaisen Septuagintan sisältämä Joosuan kirja poikkeaa merkittävästi kanonisoidusta heprealaisesta (masoreettisesta) tekstistä. Sen lisäksi, että Septuagintan Joosuan kirja on noin viisi prosenttia

masoreettista tekstiä lyhyempi, se on joissain kohdissa laajempi ja järjestykseltään erilainen.⁷ Suuri osa Joosuan kirjaa tutkineista tekstikriitikoista on tullut siihen lopputulokseen, että Septuagintan erot eivät ole kääntäjän luomia, vaan käännös perustuu erilaiseen heprealaiseen pohjatekstiin, joka edustaa

- 1 Stenberg & Kaufman 2010, xiii. Psykologisessa tutkimuksessa ei ole yksimielisyyttä luovuuden määritelmästä. Jopa luovuuden käsite on kyseenalaistettu, sillä se jää helposti epämääräiseksi ja arvolatautuneeksi. Luovuuden määritelmästä, tutkimuksesta ja tutkimuksen nykysuuntauksista kiinnostuneelle *The Cambridge Handbook of Creativity* (Stenberg & Kaufman 2010) on hyvä lähtökohhta.
- 2 Luova muokkaustyö ei ollut lähtökohhta tekstien kopioimisessa, vaan moni kirjuri suhtautui uskollisesti ja sanatarkasti välittämiinsä teksteihin. Kirjureita, suhtautumistapoja kopioitaviin teksteihin ja tekstejä välittäviä yhteisöjä on ollut monenlaisia. Kun on kyse luovista muokkauksista, käytän tässä artikkelissa käsitteitä ”kirjanoppinut” ja ”oppinut kirjuri” mieluummin kuin ”kirjuri”, sillä jälkimmäinen herättää mielikuvan tekstiä sanatarkasti kopioivasta henkilöstä. Kirjureista ja heidän erilaisista tehtävistään lisää mm. von Weissenberg & Pajunen 2013, 173–190.
- 3 Tigay (1985) oli tiettävästi ensimmäinen raamatuntutkija, joka käytti empiirisen (eli dokumentoidun) evidenssin käsitettä analysoidessaan tällaisia muutoksia. Dokumentoitu evidenssi sinänsä on toki otettu huomioon jo aiemmassa tutkimuksessa. Pakkala, Müller & ter Haar Romeny (2014) ovat käsitelleet laajasti empiiristä tai dokumentoitua evidenssiä ja osoittaneet, että kirjallisuus- ja redaktiokritiikissä oletetut muutokset saavat laajaa tukea säilyneestä tekstievidenssistä. Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa toimii vuosina 2014–2019 Suomen Akatemian huippuyksikkö ”Pyhät tekstit ja traditiot muutoksessa”, jonka tutkimusryhmä *Literary Criticism in the Light of Documented Evidence* tarkastelee juuri tällaista evidenssiä tavoitteenaan tarkentaa kirjallisuus- ja redaktiokriittistä metodologiaa.
- 4 Käsitteet ”raamatullinen” ja ”uudelleenkirjoitettu” ovat ongelmallisia, sillä ne olettavat, että Raamattu-nimisen kirjakokoelman kirjojen tekstimuodot olisivat olleet vakiintuneita jo toisen temppelin aikana. Esimerkiksi Qumranista löytyneiden tekstien luokittelu ”raamatulliseksi” tai ”ei-raamatulliseksi” on täysin anakronistista, sillä Raamattu-nimistä kirjakokoelmaa ei ollut tuolloin olemassa ja kirjoista esiintyi monia erilaisia tekstimuotoja. Käsitteiden ongelmallisuudesta lisää mm. Zahn 2011, 93–119 ja García Martínez 2012, 159.
- 5 Septuagintan Joosuan kirjan suhtautumisesta lähdetekstiinsä on tutkimuksessa vilkas keskustelu, ks. nootti 8.
- 6 Katsaus ”uudelleenkirjoitettujen” Joosua-tekstien luonteeseen, mm. García Martínez 2012, 103–109.
- 7 Eroista tiiviisti laajan kirjallisuusluettelon kera Tov 2012b, 294–299.

Taulukko 1. Joosuan toimittaman ympärileikkauksen kaksi versiota.¹⁰

MT, Joos. 5:4–6, 9	LXX, Joos. 5:4–6, 9
<p>4. Joosua joutui ympärileikkaamaan <u>kansan</u>, koska kaikki sotakuntoiset miehet, jotka lähtivät Egyptistä, kuolivat matkan aikana erämaassa.</p> <p>5. Kaikki Egyptistä lähteneet miehet olivat ympärileikattuja, mutta matkan aikana erämaassa syntyneet olivat ympärileikkaamattomia.</p> <p>--</p> <p>9. Herra sanoi Joosualle: ”Tänä päivänä minä olen vierittänyt teidän päältänne Egyptin häpeän.” Paikka sai nimekseen Gilgal; <u>tämä nimi sillä on vieläkin.</u></p>	<p>4. Joosua joutui ympärileikkaamaan <u>israelilaiset</u>, koska moni oli syntynyt matkalla ja moni Egyptistä lähtenyt oli ympärileikkaamaton.</p> <p>5. Kaikki nämä Joosua ympärileikkasi.</p> <p>--</p> <p>9. Herra sanoi Joosualle, <u>Nunin pojalle</u>: ”Tämä päivänä minä olen vierittänyt päältänne Egyptin häpeän.” Hän antoi paikalle nimeksi Gilgal.</p>

useissa kohdissa masoreettista tekstiä varhaisempaa kehitysvaihetta Joosuan kirjan tekstihistoriassa.⁸ Johtopäätös on saanut tukea Qumranista löytyneestä 4QJosh^a fragmentista, joka muistuttaa Septuagintan heprealaista pohjatekstiä useammassa yksityiskohdassaan.⁹

Joosuan kirjan luovaa muokkaustyötä heijastelee luvussa viisi havaittava uudelleenkirjoitus, joka on johtanut kahden jakeen poistoon Joosuan kirjan loppupuolella. Septuagintan ja masoreettisen tekstin vertailu osoittaa, että tekstiä on muokannut ideologisesti motivoitunut toimittaja (ks. taulukko 1).

Jakeet 5:2–9 kuvaavat Joosuan toimittamaa israelilaisten ympärileikkausta Gilgalissa. Keskeisin ero Septuagintan ja masoreettisen tekstin välillä on siinä, kenet Joosua ympärileikkaa. Siinä missä Septuagintan mukaan Egyptistä lähteneiden joukossa oli ympärileikkaamattomia israelilaisia (5:4), masoreettinen teksti tekee selväksi (5:5), että kaikki Egyptistä lähteneet olivat ympärileikattuja ja vain erämaassa syntyneet täytyi ympärileikata.

Sisällöllisesti tarkasteltuna Septuagintan lukutapa näyttää varhaisemmalta ja masoreettisen tekstin lukutapa heijastelee myöhemmän toimitustyön jälkeä.¹¹ Masoreettisen tekstin lukutapa herättää lukijassa yhdeksännen jakeen kohdalla kysymyksen: jos kaikki Egyptistä lähteneet olivat ympärileikattu-

ja, mikä on se Egyptin häpeä, jonka Herra vieritti kansan yltä? Osa tutkijoista on esittänyt, että häpeän poisto viittaisi Egyptin orjuuden lakkauttamiseen ja autiomaavaelluksen käynnistämiseen, joka huipentui muistokivien pystyttämiseen Gilgalissa (4:20).¹² Tällainen tulkinta hälventää kuitenkin täysin jakeen välittömän kontekstin, jossa kyse on ympärileikkaamattomuuteen liittyvästä häpeästä. Vuoden 1992 kirkkoraamatun dynaaminen käännös heijastelee hyvin tätä ilmeistä tulkintaa: ”– sen häpeän, että olitte ympärileikkaamattomia niin kuin egyptiläiset”.

Septuagintan lukutavassa jae yhdeksän ei ole samalla tavalla ristiriidassa edeltävän kontekstin kanssa. Joosuan oli ympärileikattava israelilaiset sen häpeän tähden, että moni Egyptistä lähtenyt oli ympärileikkaamaton. Teksti esittää siis, että israelilaiset eivät harjoittaneet säännönmukaista ympärileikkausta Egyptin orjuudessa. Tällainen maininta on voinut häiritä tekstiä myöhemmin välittänyttä oppinutta kirjuria varsinkin sen jälkeen, kun ympärileikkauksen merkitys juutalaisessa teologiassa on vahvistunut Babylonian pakkosiirtolaisuudessa ja sen jälkeisenä aikana.¹³ Masoreettisen tekstin jakeet 4–5 ovat tästä näkökulmasta luonteeltaan sellittäviä ja tarkentavia. Jakeissa tehdään laajennusten ja uudelleenkirjoituksen kautta mahdollisimman

selväksi, että kaikki Egyptistä lähteneet olivat ympärileikkattuja ja että Joosua joutui ympärileikkaamaan vain autiomaassa syntyneet.¹⁴

Masoreettisen tekstin lukutavassa on myös piirteitä, jotka heijastelevat tekstin myöhempää harmonisointia Pentateukin kanssa. Jakeen neljä lopussa täsmennetään, että kaikki Egyptistä lähteneet asukuntoiset miehet kuolivat erämaavaelluksen aikana. Tätä täsmennystä ei löydy Septuagintasta. Deuteronomiumissa onkin useita kohtia, joissa tehdään selväksi, että Egyptistä lähteneet israelilaiset eivät rikkomustensa tähden saa nähdä luvattua maata (Deut. 1:34–46; 2:16). Masoreettisen Joosuan kirjan jakeeseen 5:4 tehty täsmennys harmonisoi tekstin tällaisen ajattelun mukaiseksi ja rikkoo selvästi jatkuvuuden Egyptistä lähteneiden israelilaisten ja maata valloittamaan lähtevien israelilaisten välillä.¹⁵

Luvun viisi muokkaustyön seuraukset näkyvät myöhemmin Joosuan kirjassa kahdessa jakeessa. Jakeessa 21:42d Septuaginta sisältää lauseen, jota masoreettisessa tekstissä ei ole lainkaan: ”Joosua otti ne piikivet, joilla hän ympärileikkasi matkan varrella israelilaiset ja asetti ne Timnat-Serahiin.” Aivan Joosuan kirjan lopussa (24:31a) Septuaginta sisältää toisen vastaanavanlaisen masoreettisesta tekstistä puuttuvan lauseen: ”He hautasivat hänen kanssaan piikivet, joilla hän ympärileikkasi israelilaiset Gilgalissa, kun hän oli johtanut heidät pois Egyptistä, kuten Herra oli häntä käskenyt ja siellä ne ovat vielä tänäkin päivänä.” Jos luvun viisi masoreettinen lukutapa heijastelee oppineen kirjurin muokkaustyötä, jonka tarkoitus on ollut poistaa maininnat israelilaisten ympärileikkaamattomuudesta Egyptissä, samalla kirjurilla on ollut selkeä motiivi poistaa tekstistä nämä kaksi jaetta. Ne ovat muistuttaneet liiaksi piikivillä suoritetusta israelilaisten ”puhdistamisesta”.¹⁶

Tutkimuksessa on ollut joitain yrityksiä selittää luvun viisi sekä jakeiden 21:42 ja 24:31 muokkaustyö toiseen suuntaan. Näissä selityksissä oletetaan, että Septuagintan teksti on myöhemmin muokattua ja että kääntäjä olisi kontekstualisoinut lukemaansa heprealaista tekstiä hellenistiselle yleisölle. Tuolloin masoreettinen teksti olisi varhaisempi muokkaamaton teksti.¹⁷ Nämä selitykset ovat kuitenkin ongelmallisia ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin

Septuagintan Joosuan kirjan käännöstapaa tutkittaessa on huomattu, että vaikka kääntäjä suhtautuu siellä täällä joustavasti käyttämäänsä heprealaiseen pohjatekstiin, hän ei näytä poikkeavan siitä niin merkittävästi, että tekisi näin laajoja muokkauksia tai uudelleenkirjoituksia. Kääntäjä on varsin uskollinen pohjatekstilleen.¹⁸ Toiseksi on vaikea löytää motiiveja sille, että kääntäjä tai käännöksen taustalla olevan heprealaisen tekstin toimittaja lisäisi kertomukseen maininnan siitä, että israelilaiset eivät harjoittaneet säännönmukaista ympärileikkausta

-
- 8 Mm. Holmes 1914; Orlinsky 1968; Sollamo 1987; Auld 1998; De Troyer 2006 ja Tov 2012. Viimeaikaisimman soraäänänen on esittänyt Van der Meer (2004), jonka mukaan Septuagintan kääntäjä teki paljon luovia ratkaisuja ja suhtautui käyttämäänsä heprealaiseen pohjatekstiin varsin vapaasti. Joka tapauksessa Septuagintan ja masoreettisen tekstin välinen suhde on ratkaistava tarkan analyysin kautta erikseen jokaisen tekstikatkelman kohdalla.
  - 9 Tov 2012, 67–68. 4QJosh^a ei ole kuitenkaan täysin Septuagintan mukainen, vaan sisältää myös masoreettisen tekstin mukaisia lukutapoja sekä lukutapoja, joita ei tavata missään muualla.
  - 10 Esitän tässä artikkelissa yleistajuisuuden nimissä tekstiä suomenkielisinä käännöksinä. Masoreettisen tekstin käännös on omani, mutta mukailee vuoden 1992 kirkko-raamattua. Se perustuu uusimpaan *Biblia Hebraica Stuttgartensian* editioon. Septuagintan ja muiden lähteiden käännökset ovat omiani. Septuagintan pohjateksti seuraa Alfred Rahlfsin editiota kuitenkin siten, että Septuagintan poikkeavat lukutavat on arvioitu ja pyrkimyksenä on ollut käyttää alkuperäisen käännöksen mukaisia lukutapoja (eli ns. vanhakreikkalaista tekstiä). Taulukossa alla viivaus kuvaa masoreettisen tekstin ja Septuagintan välillä eräviä kohtia.
  - 11 Keskityn tässä artikkelissa suurimpiin temaattisiin eroihin. Tarkempi alkukielten tasolla tapahtuva tekstikriittinen analyysi paljastaa lukuisia mielenkiintoisia pieniä eroja, joihin ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta puuttua tarkemmin.
  - 12 Van der Meer 2004, 311–315.
  - 13 De Vaux 1997, 48.
  - 14 Näin myös Holmes 1914, 9–10.
  - 15 Mazor 1994, 36. Tämä ero näkyy myös jakeessa kuusi, mutta sen monimutkaisia eroja en tarkastele tässä artikkelissa.
  - 16 Holmes 1914, 9–10.
  - 17 Van der Meer 2004, 249–415; Bieberstein 1995, 198–201.
  - 18 Esim. Tov 2012, 66–67: ”The translation is somewhat free, but not free enough in order to ascribe shortening, expansion, and large-scale changes to the translator.” Septuagintan Joosuan kirjan käännöstekniikasta lisää mm. Hertog 1996 ja Sipilä 1999.

Egyptistä. Tekstin muokkaaja tekisi tuolloin tekstistä teologisesti ongelmallisemman.¹⁹ Kolmanneksi Septuagintan edustama lukutapa on lyhyempi ja sitä on ollut toimitusteknisesti helppo laajentaa.²⁰

Tässä käsiteltyjä muokkauksia ei ole yksinkertaista ajoittaa. Septuagintan Joosuan kirjan käännöstyö ajoitetaan usein myöhäiselle kolmannelle vuosisadalle eaa., varsin pian Pentateukin käännöksen jälkeen,²¹ jolloin muokkaamaton heprealainen teksti on ollut vielä käytössä. Ajoitusta vaikeuttaa se, että erilaiset tekstimuodot ovat saattaneet olla samanaikaisesti käytössä eri keskuksissa: Egyptin Aleksandriassa on siis saatettu kääntää tietynlaista tekstimuotoa, kun Palestiinassa on jo kehitelty samankaltaista tekstiä eteenpäin. Masoreettisen tekstin muutokset saattavat heijastella toisen tai ensimmäisen vuosisadan palestiinalaista tekstin muokkaustyötä. Joka tapauksessa kyseessä on esimerkki myöhäisestä toisen temppelein ajan luovasta tekstin muokkauksesta. Muokkaustyön tuloksena on syntynyt uudenlainen teksti, joka on varsin korkeatasoinen ja soveltuu hyvin teologiseen kontekstiinsa. Siksi olisi lähes mahdotonta rekonstruoida tekstin aikaisempaa muotoa, jos Septuagintan tarjoamaa dokumentoitua evidenssiä ei olisi säilynyt.

VALASTA PROFETIA – MUOKATTU JOOSUAN KIROUS

Kuolleen meren kääreiden joukossa on kahdenlaisia Joosuan kirjan tekstihistoriaa valottavia tekstilähteitä. Ensinnäkin Qumranista löytyneet 4QJosh^a, 4QJosh^b ja XJosh sisältävät fragmentaarisesti osia Joosuan kirjan luvuista 1–5, 7–8, 10 ja 17.²² Näiden tärkein anti Joosuan kirjan tekstihistorian tutkimukselle on, että ne osoittavat tekstin vakiintumattomuuden vielä ennen ajanlaskun alkua.²³ Toiseksi Qumranista ja Masadasta on löydetty Joosuan kirjaa laajentavia ja muokkaavia tekstejä, joita on nimitetty muun muassa Joosuan apokryfiksi. Tarkalleen ottaen kyse on kuudesta käsikirjoituksesta, joista viisi (4Q378, 4Q379, 4Q522, 5Q9 ja 4Q123) on Qumranista ja yksi (MasParaJosh) Masadasta.²⁴ Vaikka nämä tekstit on tutkimuksessa luokiteltu ”ei-raamatullisiksi” ja ”uudelleenkirjoitetuiksi”, viimeaikoina on yhä enemmän korostettu sitä, että ”raamatullisten” ja ”uudelleenkirjoitettujen” teks-

tien välille ei voi vetää tiukkaa rajaa, kun on kyse oppineiden kirjurien muokkaustyöstä. Uudelleenkirjoitettujen tekstien muokkauksessa on hyödynnetty varsin samankaltaisia toimituksen tapoja ja tekniikoita kuin ”kanonisten” tekstien varhaisemmassa muokkaustyössä ja redaktiossa.²⁵

Yksi tapaus Joosuan kirjan luovasta muokkaustyöstä löytyy käsikirjoituksesta 4Q379 ja erityisesti sen fragmentista 22, joka sisältää uudelleenkirjoitetun ja tulkitun version Joosuan kirouksesta Jerikon uudelleenrakentajaa kohtaan. Teksti on ajoitettu joko myöhäiselle toiselle vuosisadalle tai ensimmäisen vuosisadan alkupuolelle eaa. Sen sisällössä ei ole Qumranin liikkeen omille teksteille tyypillisiä piirteitä ja yleisesti ottaen se muistuttaa *Riemuvuosien kirjalle* ominaista tyyliä.²⁶ Sisällöllisesti 4Q379 rakentaa useiden Joosuan kirjan tapahtumien pohjalle: se sisältää osia Jordanin ylityksestä (Joos. 3–4), kirouksesta Jerikon uudelleenrakentajaa kohtaan (Joos. 6:26), Ain valloituksesta (Joos. 8:12, 16), yhteenvedosta Joosuan päihittämistä kanaanilaisista (Joos. 13) ja Joosuan päätöspuheesta (Joos. 24:4–5). 4Q379 sisältää vähemmän kertomuksellisia osia ja enemmän puheita, rukouksia ja ylistyksiä. Seuraavaksi tarkastelen, miten 4Q379 takana oleva oppinut kirjuri on muokannut Joosuan kirousta eteenpäin (ks. taulukko 2).

Joosuan ympärileikkausta käsittelevässä tapauksessa tekstiä muokattiin siten, että uusi teksti muutti muokattavan tekstin sisältöä merkittävästi. Vanhan tekstin sisältöä ei nähty tarpeellisenä säilyttää, sillä oppinutta kirjuria häiritsi tekstissä esiintyvä ajatus, joka johti historian uudelleenkirjoittamiseen. 4Q379 kirjurin tapa luoda uutta tekstiä on erilainen ja se muistuttaa *Riemuvuosien kirjan* täydentävää ja tulkitsevaa tyyliä.²⁹ Kirjoittaja poimii Joosuan kirjasta löytyvän kirouksen parafraaseerat ja täydentäen sitä lainaamalla Heprealaisessa Raamatussa esiintyviä ilmauksia.

Joosuan kirouksen muokkauksen yleinen tendenssi näyttää olevan, että Joosuan puheesta halutaan tehdä valan sijaan toteutuva profetia.³⁰ Useat seikat tukevat tällaista tulkintaa. Ensimmäinen merkillepantava piirre muokatussa Joosuan kirouksessa on, että lähdetekstiä (Joos. 6:26) ei lainata sanatarkasti, vaan siihen suhtaudutaan varsin

Taulukko 2. Muokattu Joosuan kirous.

4Q379, frg. 22 ii ²⁷	MT, Joos. 6:26
<p>1.–6. <i>Fragmentaarisia osia todennäköisesti Joosuan ylistyksestä Jerikon kaatumisen johdosta.</i></p> <p>7. Kun Joos[u]a lope[tt]i ylis[tyksen ja kii] tok[se]n ylistyslauilla[an sanoen:]</p> <p>8. Ki[rott]u on se m]ies, joka jälleenra[ken]taa tämän [kaupun]gin. Esikoisella[an hän valaa sen perustan]</p> <p>9. ja [nuo]rimmaisil[laan] hän pystyttää sen portit. <i>vacat</i> Ja katso, [kirot]tu hen[kilö]</p> <p>10. [nousee ollaksee]n linnustajan ansa kansalleen ja kauhu kaikille naapureil[le]en. Ja hän nous[ee]</p> <p>11. [ ] tullakseen molemmat väkivallan välineiksi. Ja he rakentavat jälleen</p> <p>12. [t]ämän [kaupungin]. Ja he vahvistavat sen muurilla ja torneilla tehdäkseen [sen linnakkeeksi]</p> <p>13.–15. <i>Kirouk jatkuu, mutta on säilynyt varsin huonossa kunnossa.</i>²⁸</p>	<p>Siihen aikaan Joosua vannotti tämän valan sanoen:</p> <p>”Kirottu on Herran edessä se mies, joka jälleenrakentaa tämän Jerikon kaupungin. Esikoisellaan hän valaa sen perustan ja nuorimmaisillaan hän pystyttää sen portit.”</p>

vapaasti. 4Q379 korvaa yleisluontoisen ilmauksen (”siihen aikaan Joosua”) tarkemmalla muotoilulla (”kun Joosua lopetti ylistyksen ja kiitoksen ylistyslauillaan”) liittäen lainaamansa jakeen uuteen kontekstiinsa Joosuan ylistyksen (rivit 1–6) jälkeen. Mielenkiintoisin muutos suhteessa lähdetekstiin on, että 4Q379 poistaa valan vannomiseen viittaavan verbin, mikä poistaa tekstiltä valan muodon ja mahdollistaa sen täydentämisen profetiaksi.³¹

19 Holmes 1914, 9.

20 Tekstikritiikin *lectio breviar* -periaatteen valossa lyhyempi teksti on usein varhaisempi. Periaate ei ole ongelmaton, mutta tässä kohtaa yhdessä muiden perustelujen kanssa se vahvistaa kokonaisargumenttia.

21 Den Hertog 1996, 110–144.

22 Ulrich 2010, 247–253.

23 Tarkemmin mm. García Martínez 2012, 145–151; Tov 2012, 65–85.

24 Uusin ja paras editio käännöksiensä ja kommentaarinsa kera Feldman 2014. Ks. myös García Martínez 2012, 151–152; Tov 2008, 71–91.

25 Debel 2011, 65–91. Ks. myös Pakkala 2013 (155–181) esimerkkinä siitä, miten ”uudelleenkirjoitetuksi Raamatuksi” nimettyjen *Riemuvuosien kirjan* ja *Tempelikäärön* muokkaukset tulevat varsin lähelle niitä muokkauksia, joita on tehty kanonisen Pentateukin tekstihistoriassa.

26 Newsom 1996, 36–37; Tov 2012, 234.

27 Seuraan Feldmanin (2014, 99–104) editiota. Tekstistä tuhoutuneet eli tutkijan rekonstruoimat kohdat ovat hakasulkeissa. *Vacat* on käsikirjoituksessa tyhjä rivin osa. Tarkempi analyysi ja keskustelu editiosta ja tekstin rekonstruktiosta Feldmanin teoksesta.

28 Feldmanin rekonstruktio näistä riveistä on hyvä, mutta jätän silti ne tämän artikkelin ulkopuolelle, sillä ne vaatisivat tarkempaa, hepreankielisen testin analyysiä.

29 *Riemuvuosien kirjan* tavasta muokata tekstiä ks. esim. Pakkala 2013, 155–166.

30 Näin myös Feldman 2014, 119–127; Tov 2008, 88.

31 Feldman 2014, 119. Kun muokattua kirousta verrataan masoreettiseen tekstiin, on otettava huomioon, että 4Q379 ei välttämättä lainannut nykyisen masoreettisen tekstin kaltaista tekstimuotoa. Onkin merkillepantavaa, että 4Q379 pitää yhtä Septuagintan kanssa siinä, että Jerikon kaupungin nimeä ei mainita. Joka tapauksessa myös Septuagintassa teksti on valamuotoinen. Lisäksi Septuaginta sisältää jakeessa laajan masoreettisesta tekstistä puuttuvan kohdan, joka saattaa heijastella erilaista heprealaista pohjatekstiä. Sen käsittely jää tämän artikkelin ulkopuolelle, lisää mm. Tov 1999, 159.

Valan muuttaminen profetiaksi jatkuu rivillä yhdeksän. Kun Jerikon uudelleenrakentajaa on uhkailtu esikoisen ja nuorimmaisen menettämisellä, 4Q379 sisältää tyhjän välin rivillä juuri siinä kohdassa, jossa Joos. 6:26 loppuu. Onkin todennäköistä, että tyhjä kohta rivillä erottaa Joosuan kirjasta lainatun tekstin sitä seuraavasta kirouksen aktualisoivasta profetiasta. Vastaavanlaista ”välilyöntiä” ennen tulkinnan esittämistä käytetään Qumranin *peshar-* eli tulkintakirjallisuudessa.³² Toisaalta on huomattava, että Joosuan puheen loppumista ei sinänsä ilmaista tekstissä mitenkään. Tyhjän kohdan jälkeen seuraava profetian jatko asetetaan siis Joosuan suuhun.³³

Profetian jatko riveillä 9–15 on paikoin erittäin huonosti säilynyt.³⁴ Oppineen kirjurin luoman profetian perusajatus on, että on tulossa kirottu henkilö ja ”kaksi”, jotka jälleenrakentavat Jerikon kaupungin. Nämä kaksi ovat ilmeisesti tekstissä mainitun kirotun miehen jälkeläiset. Heitä kuvataan ilmaissalla ”väkivallan välineet”. Kyseessä on lainaus Genesiksestä (49:5), jossa Jaakob käyttää vastaavaa ilmaisua Simeonista ja Leevistä. Oppineen kirjurin laatima profetia näyttää siis tulkitsevan Joosuan kirjan jakeessa mainitun esikoisen ja nuorimmaisen menettämisen kirjaimellisesti eli siten, että kirotun miehen esikoinen ja nuorimmainen rakentavat Jerikon.³⁵

Joosuan kirouksen laajennettu profetia muistuttaa Ensimmäisen kuningasten kirjan esittämää tapausta, jonka todetaan olevan Joosuan profetian täyttymys: ”Hänen aikanaan beteliläinen Hiel rakensi uudelleen Jerikon muurit. Niiden perustusten laskeminen maksoi Hielille hänen esikoisensa Abiramien hengen ja porttien pystyttäminen hänen nuorimman poikansa Segubin hengen. Näin tapahtui sen mukaisesti, mitä Herra oli antanut Joosuan, Nunin pojan, ilmoittaa.” (1. Kun. 16:34.) On vaikea sanoa, tunsiko muokatun Joosuan kirouksen kirjoittaja tätä kohtaa. Joka tapauksessa myös Ensimmäisen kuningasten kirjan jae edustaa sellaista myöhäisempää Joosuan kirjan tulkintaa, jossa Joosuan puheet luetaan kirjoittajan omassa ajassa toteutuvina profetioina.

Miksi kirjanoppinut on halunnut muuttaa Joosuan valan toteutuvaksi profetiaksi? Muokka-

ustyö on osa jo Vanhaan testamenttiin päätyneissä kirjoissa alkanutta perinnettä, jossa varhaisempia tekstejä tulkitaan toteutuvan kirjoittajan omassa historiallisessa tilanteessa. Tutkimuksessa 4Q379 tekstissä on nähty viittaus makkabealaishallitsija Johannes Hyrkanokseen ja hänen kahteen poikaansa Antigonusukseen ja Aristobulusukseen.³⁶ Myös muita hasmonealaishallitsijoita on ehdotettu tekstissä mainituiksi Jerikon uudelleenrakentajiksi.³⁷ Uusi historiallinen konteksti on asettanut kirjanoppineet tilanteeseen, jossa varhaisempia tekstejä on täytynyt tulkita ja meneillään olevaa aikaa on selitetty niiden avulla. Tässä tapauksessa muutoksia ei ole haluttu enää tehdä itse Joosuan kirjaan (kuten oli ympärileikkaustekstin kohdalla), vaan osana uutta ja laajempaa selitysteosta. Suhde ”raamatulliseen” tekstiin on silti ollut erittäin vapaa: lähdetekstin luova ja tulkitseva lainaaminen on ollut täysin mahdollista. Jos Joosuan kirjaa on pidetty autoritatiivisena, ainakaan sen tarkka sanamuoto ei ole ollut tuon auktoriteetin kannalta keskeistä.³⁸

JOOSUAN SAMARIALAINEN JÄÄHYVÄISPUHE

Heprealaisen Raamatun viiden ensimmäisen kirjan tekstikritiikissä Samarialainen Pentateukki on arvokas tekstilähde, sillä se eroaa masoreettisesta tekstistä merkittävästi.³⁹ Teksti on säilynyt parhaiten samarialaisen yhteisön välittämänä keskiaikaisena kopiona, minkä vuoksi se saatetaan joskus sivuuttaa myöhäisempänä ”lahkotekstinä”. Tästä huolimatta jo 1600-luvulla esitettiin ensimmäisen kerran, että Samarialainen Pentateukki sisältää masoreettista tekstiä varhaisempia lukutapoja.⁴⁰ Kun Qumranista löydettiin useita käsikirjoituksia, jotka seuraavat monissa kohdissa Samarialaisen Pentateukin lukutapoja, oli selvää, että kyseessä on merkittävä lähde Heprealaisen Raamatun tekstihistorian tutkimuksessa.⁴¹ Samarialaisessa Pentateukissa on havaittavissa kaksi eri tasoa: samarialaisen liikkeen omat myöhäiset lisäykset ja tekstin pohjalla olevat esisamarialaiset lukutavat, jotka tarjoavat tietoa Heprealaisen Raamatun varhaisista kehitysvaiheista.

Vaikka samarialaisten kaanon rajoittuukin Tooraan, liike on välittänyt myös omia versioitaan Joosuan kirjasta. Samarialaisesta Joosuan kirjasta

on olemassa useita versioita: paitsi osana niin sanottuja Samarialaisia Aikakirjoja myös itsenäisenä Joosuan kirjana. Samarialaisen Joosuan kirjan asema tutkimuksessa on huomattavasti Pentateukkiä kiistellympi. Sen parhaiten säilyneet versiot ovat myöhäiseltä keskiajalta ja varhaiselta modernilta ajalta peräisin olevia käsikirjoituksia. Samarialaiset Aikakirjat ovat säilyneet useammassa käsikirjoituksessa.⁴² Itsenäisen Joosuan kirjan paras käsikirjoitus on puolestaan 1200-luvulle ajoitettu arabiankielinen käsikirjoitus, joka on julkaistu latinankielisen käännöksen kanssa vuonna 1848.⁴³ Tämän lisäksi Moses Gaster on julkaissut samarialaisilta saamansa heprealaisen käsikirjoituksen, joka edustaa hänen mukaansa arabiankielisen version taustalla olevaa varhaisempaa perinnettä.⁴⁴ Osa tutkijoissa piti pian julkaisun jälkeen Gasterin hankkimaa käsikirjoitusta modernina väärennöksenä, mutta nykyään moni tutkija pitää mahdollisena, että käsikirjoitus heijasteli arabiankielisen Samarialaisen Joosuan kirjan varhaisempia tekstilähteitä.⁴⁵ Keskeisiä argumentteja ovat (hepreankielisen) Samarialaisen Joosuan kirjan kielelliset yhteydet Hesekielin kirjan loppupuoliskon, Esra-Nehemian ja Aikakirjojen kanssa, Josefukselta löytyvien lukutapojen tuki ja lukuisat kohdat, joissa samarialainen Joosuan kirja ja Septuaginta pitävät yhtä.⁴⁶

Myös Samarialaisen Joosuan kirjan kohdalla oleellista on kuitenkin analysoida jokainen tutkittava tekstikatkelma ja variantti huolellisesti. Joosuan päätöspuheen muokatun version alkuosa, jonka rinnakkaiskohta löytyy masoreettisen tekstin luvusta 24, valottaa samarialaisen kirjallisuuden erityispiirteitä (ks. taulukko 3).⁴⁷

Joosuan samarialaisen jäähyväispuheen alkuosan suhde masoreettiseen tekstiin on varsin monimutkainen. Toisaalta samarialainen teksti jättää monia masoreettisen tekstin osia kokonaan pois. Toisaalta se tekee monia sellaisia lisäyksiä, jotka ovat tyyliään ja sisällöltään samanlaisia kuin Samarialaisessa Pentateukissa.⁴⁸ Verrattuna tässä artikkelissa aiemmin käsiteltyihin tekstikatkelmiin, samarialainen teksti edustaa varsin pitkälle vietyä luovaa muokkaustyötä. Lähdetekstistä poimitaan oleelliseksi koetut kohdat, niihin tehdään täydennyksiä ja luodaan selvästi uutta kirjallista kompo-

sitiota, jonka tarkoitus lienee syrjäyttää lähteenä käytetty teksti.⁴⁹

Tekstikatkelma alkaa Joosuan kirjan luvun 23 ensimmäisellä jakeella mutta ohittaa sen jälkeen koko luvun ja siirtyy luvun 24 aloitukseen. Joosuan kirjan luvut 23 ja 24 sisältävät molemmat erilaisen Joosuan jäähyväispuheen ja toimisivat itsenäisinä päätöksinä Joosuan kirjalle. Niiden suhde onkin tutkimuksessa varsin kiistelty.⁵⁰ Samarialaisen Joosuan kirjan kirjoittaja on todennäköisesti tuntenut myös luvun 23, sillä hän lainaa sen ensimmäistä jaetta varsin tarkasti. Luvun 23 esittämättä jättämisen taustalla saattaa olla pyrkimys harmonisoida

32 Tov 2004, 305–312.

33 Feldman 2014, 120.

34 Rivien 12–13 välissä on myös kirjurin tekemä lisäys. Se ilmeisesti täydentää kohtaa, jossa kirjurin silmä on hypännyt lauseen yli. Lisäyksessä lukee ”Israelissa ja kauhistuttavan teon Efraimissa[ja Juudassa]” ja se liittyy täydennyksenä riviin 14, jonka käsittely jää tämän artikkelin ulkopuolelle. Feldman 2014, 103–104.

35 Feldman 2014; 120–121. Toisaalta kyseessä voi olla myös kirottu mies ja hänen poikansa tai veljensä, ks. Vermes 1977, 81.

36 Eshel 1991, 409–420.

37 Feldman 2014, 121–125.

38 Tekstin auktoriteetista García Martínez 2012, 103–109.

39 On laskettu, että Samarialainen Pentateukki sisältää 6000 eroa masoreettiseen tekstiin. Näistä eroista 1900 vastaa Septuagintan lukutapoja. Hjelm 2000, 77.

40 Varhaisesta keskustelusta kattavasti Hjelm 2000, 76–78.

41 Tov 2012b, 90–93.

42 Käsite Samarialaiset Aikakirjat pitävät sisällään useamman teoksen, jotka kuvaavat Israelin historiaa Joosuan ajoista eteenpäin. Tässä yhteydessä Samarialaisia Aikakirjoja ei pidä sekoittaa Vanhan testamentin kaanonista tunnettuihin Ensimmäiseen ja Toiseen aikakirjaan tai samarialaisen kirjallisuuden rinnakkaisiin teksteihin. Samarialaisista Aikakirjoista ks. tarkemmin MacDonald 1969, 5–9; Hjelm 2000, 984–103.

43 Hjelm 2000, 98–99.

44 Gaster 1908.

45 Tutkijoiden keskustelusta tarkemmin Crown, Pummer & Tal 1993, 42; Hjelm 2000, 98–101; Zsengellér 2014, 349–351.

46 Gaster 1908, 217–228; Hjelm 2000, 100–101; Tov 2012a, 69–80.

47 Käyttämäni samarialainen versio on MacDonaldin editio, jossa on otettu huomioon paitsi Samarialaisten Aikakirjojen myös itsenäisen Samarialaisen Joosuan kirjan lukutavat. Alleviivatut kohdat puuttuvat masoreettisesta tekstistä. Oikealla palstalla ovat ne jakeet, joissa masoreettinen teksti sisältää samoja elementtejä.

Taulukko 3. Joosuan samarialainen jäähyväispuhe.

Samarialainen Joosuan kirja, §U	MT
Kauan sen jälkeen, kun Herra oli antanut Israelille levon heitä ympäröiviltä vihollisilta, kun Joosua oli käynyt iäkkääksi,	23:1
Joosua kokosi kaikki Israelin heimot Sikemiin. Hän kutsui Israelin vanhimmat, päämiehet, tuomarit ja päällysmiehet ja he nousivat Garisimvuorelle ja asettuivat Jumalan eteen <u>pyhäkköteltan sisäänkäynnin luo.</u>	24:1
Joosua sanoi heille: ” <u>Minä olen kuolemaisillani ja lähdössä pois keskeltänne. Te tiedätte kaiken, mitä Herra on tehnyt teille.</u>	24:2
Hän toi teidän isänne pois Egyptistä <u>merkkien ja ihmiden kera vahvalla ja ojentulla käsivarrellaan suurten ihmiden kanssa; miten te ylititte Kaislameren kuivalla maalla ja mitä hän teki teille erämaassa,</u>	24:6–7
Te ylititte Jordanin <u>kuivalla maalla.</u>	24:11
Hän antoi teille maan, jota te ette raivanneet ja kaupungit, joita te ette rakentaneet, ja te saitte asettua niihin asumaan. Te saatte syödä viinitarhoista ja oliivipuista, joita te ette itse istuttaneet.	24:13 24:14
Pelätkää siis Herraa ja palvelkaa häntä nuhteettomasti ja uskollisesti. Hylätkää vieraat jumalat <u>keskeltänne ja palvelkaa yksin Herraa.</u>	24:15
Mutta jos ette tahdo palvella Herraa, valitkaa tänä päivänä ketä palvellette: joko Herraa teidän jumalaanne tai <u>niiden kansojen jumalia, joiden keskellä asutte;</u> Minä ja minun perheeni palvelemme Herraa.”	

historiaa ja luoda yhtenäinen esitys Israelin historiasta eli tässä tapauksessa vain yksi jäähyväispuhe. Tällainen tendenssi on havaittavissa myös Samarialaisessa Pentateukissa.⁵¹ Muutenkaan Samarialainen Joosuan kirja ei lainaa orjallisesti jokaista Joosuan kirjan lukua. Sillä onkin rinnakkaiskohdat ainoastaan lukujen 1–11, 13–15, 22 ja 24 kanssa.

Joosuan jäähyväispuhe on saatu pienillä muutoksilla linjaan samarialaisten teologisten ihanneiden kanssa. Ensimmäiseen jakeeseen tehdään lisäyksiä, joissa täsmennetään, että israelilaiset kokoontuivat Garisimivuorella, joka on samarialaisten keskitetty jumalanpalveluspaikka. Garisimivuoren lisääminen lukuun 24 ei ole vaatinut suuria muutoksia, sillä Sikem sijaitsee juuri Garisimivuoren juurella.⁵² Lisäys ei ole yksittäinen, vaan halki Samarialaisen Joosuan kirjan tärkeät tapahtumat keskittyvät Garisimivuorelle. Tämä kohta on linjassa koko Samarialaisen Joosuan kirjan kanssa, jossa Garisimivuorella on myös pyhäkköteltta, sa-

marialaisten temppelein esikuva. Garisimivuoren ja sen pyhäkön merkitys huipentuu jo aikaisemmin Samarialaisessa Joosuan kirjassa laajassa lisäyksessä (§Q),⁵³ jossa Joosua rakennuttaa pyhäkön Garisimivuorelle ja asettaa pyhäkköteltan sen sisälle.

Yksi samarialaisen kirjallisuuden erityispiirre on puheisiin kohdistuva toimitustyö, jossa puheisiin lisätään Pentateukista tarpeelliseksi koettuja kohtia.⁵⁴ Tämä piirre on erityisen mielenkiintoinen luovaa muokkaustyötä tarkasteltaessa, sillä vastaavallaisia laajennuksia on saattanut tapahtua jo Vanhan testamentin kirjojen redaktion varhaisemmissa vaiheissa. Samarialainen kirjallisuus tarjoaa tällaisista laajennuksista dokumentoitua evidenssiä.⁵⁵ Joosuan samarialaisessa jäähyväispuheessa laajennuksia tehdään erityisesti puheen muisteluosiin. Masoreettisessa tekstissä eksodusta muistelemaa lausetta (”hän toi teidän isänne pois Egyptistä”) seuraa saapuminen Kaislameren rantaan. Samarialaisen Joosuan kirjan kirjoittaja poimii masoreettisen tekstin joh-

dantolauseen, mutta täydentää sitä muistelemalla niitä ihmeitä ja merkkejä, joilla Herra vei kansansa pois Egyptistä. Lisäys ammentaa sisältönsä ainakin Deuteronomiumista (Deut. 4:34; 5:15; 26:8) ja sisältää eksodukseen useassa kohdassa liitettyä kuvastoa (Herran ”vahva ja ojennettu käsivarsi”, Deut. 4:34; Jer. 32:21). Yleisesti ottaen lisäyksiä näyttää luonnehtivan tarve täydentää masoreettisessa tekstissä kertomatta jääneet tapahtumat Egyptistä lähdöstä Jordanin ylittämiseen saakka kronologisesti oikeaan järjestykseen.⁵⁶

Kiinnostavaa on myös jakeiden 14–15 uudelleenkirjoitus. Niiden kohdalla jätetään kokonaan pois masoreettisen tekstin maininnat siitä, että israelilaisten esi-isät olisivat palvelleet vieraita jumalia Eufraatin toisella puolella tai Egyptissä. Maininta korvataan yleisluontoisella käskyllä hylätä vieraat jumalat kansan keskeltä. MacDonald huomauttaa, että motiivin taustalla saattaa olla pyrkimys poistaa monijumalaisuus samarialaisten esi-isiltä.⁵⁷ Vastavaanlaista monijumalaisuuden poispuhdistamista on tapahtunut myös Samarialaisessa Pentateukissa.⁵⁸ Samarialaisen Joosuan kirjan kirjoittaja liittyy tässä jo aiempaan pyrkimykseen silotella israelilaisten monijumalaisuutta. Siinä missä masoreettinen teksti mainitsee ”ne jumalat, joita esi-isänne palvelivat Eufraatin toisella puolella” (24:15), Septuagintan mahdollisesti varhaisempi luku on omistumuodollaan vielä voimakkaampi (”esi-isienne jumalat Eufraatin toisella puolella”).⁵⁹ Jos Septuagintan luku on varhaisempi, masoreettinen teksti saattaa jo itsessään heijastella pyrkimystä lieventää monijumalaisuutta Israelin historiassa.

Samarialainen Joosuan kirja edustaa pitkälle vietyä teologisesti motivoitunutta muokkaustyötä. Vertailu masoreettisen tekstin kanssa tarjoaa dokumentoitua evidenssiä siitä, että tekstejä on muokattu teologisen ajattelun motivoimana. Samarialaisen Joosuan kirjan kanssa on kuitenkin oltava varovainen, sillä sen tarkempi tekstihistoria on edelleen hämärän peitossa. On vaikea sanoa, milloin sen muokkaukset on tehty ja onko osa muokkauksista niin sanotusti esisamarialaisia, kuten Samarialaisen Pentateukin kohdalla. Alan D. Crown on ajoittanut Samarialaisen Joosuan kirjan varhaisimmat materiaalit toiselle ja kolmannelle vuosisadalle jaa.,⁶⁰ mut-

ta kyseessä on erittäin kiistelty tutkimuskohde, kuten edellä jo totesin. Joidenkin tutkijoiden mielestä teos saattaa sisältää vielä vanhempaa materiaalia, kuten esimerkiksi yhteydet Septuagintaan antaisivat olettaa.⁶¹ On selvää, että Samarialainen Joosuan kirja ja sen merkitys Joosuan kirjan tekstihistorialle on alituttu. Kyseessä on merkittävä ikkuna ainakin siihen, miten meille tuttua tekstiä on muokattu

-
- 48 Samarialaisen Pentateukin luonteesta, Tov 2012b, 79–90.
 49 On epäselvää, millainen lähdeteksti tekstin kirjoittajalla tarkalleen ottaen oli käytössään. Koska Samarialaisten Aikakirjojen ja Joosuan kirjan varhaishistoria on kiisteltyä, kysymys lähdetekstin luonteesta on jäänyt epäselväksi. Yhteydet masoreettiseen tekstiin ovat niin selvät, että kyseessä on luonteva vertailukohta. Paikoin Samarialainen Joosuan kirja pitää kuitenkin yhtä Septuagintan kanssa; Tov 2012a, 69–70.
 50 Tutkimuksessa käydystä keskustelusta lisää mm. Popovic 2009, 87–98.
 51 Laajoja poistoja Samarialaisessa Pentateukissa ei kuitenkaan havaita, sillä Tooran tekstiä pidettiin korkeassa arvossa; Tov 2012b, 80; Pakkala 2013, 102.
 52 Septuagintassa luvun 24 tapahtumapaikka on Silo. Kyseessä saattaa olla myöhäisempi muutos, joka olisi tehty, koska on haluttu poistaa ajatus, että samarialaisten pyhällä paikalla olisi niin merkittävä rooli Israelin historiassa; Pakkala 2013, 197. Vastaavasti on helppo ymmärtää, miksi Samarialainen Joosuan kirja rakentaa niin vahvasti juuri luvun 24 eikä luvun 23 varaan, sillä siinä tapahtumapaikkana on juuri Sikem.
 53 MacDonald 1969, 92–93.
 54 Samarialaisen Pentateukin osalta ks. Tov 2012b, 80–81.
 55 Tigay (1985, 61–89) esittelee useita tapauksia, joissa Samarialainen Pentateukki yhdistelee Deuteronomiumista löytyvää materiaalia muun materiaalin kanssa. Tämä on Tigayn mukaan yksi osoitus siitä, että eri Vanhan testamentin kirjojen syntyhistoriassa on tapahtunut laajentamista (”conflation”) eri tekstejä yhdistelemällä.
 56 MacDonald 1969, 98. Samarialaisen Pentateukin samankaltaisista motiiveista ks. Tov. 2012b, 80–82.
 57 MacDonald 1969, 98.
 58 Pakkala 2013, 101–102.
 59 Holmes 1914, 79.
 60 Crown 1964, 79–100.
 61 Moni tutkija tyytyykin ylimalkaisesti toteamaan, että nykymuotoinen Samarialainen Joosuan kirja saattaa heijastella myöhäisten kerrosten takana muinaisia lähteitä. Esim. MacDonald (1969, 15): ”But even if the ST is a later work *in extenso*, it may contain genuinely ancient traditions which antedate some polemical BT [Biblical Text] passages.” Myös Crown, Pummer & Tal (1993, 42): ” – – it may have a longer history than currently allowed by western scholars.”

luovasti, kun on kyse tietyn yhteisön tarpeista, sosiaalisesta todellisuudesta ja niistä käsin luodusta kirjallisesta kokonaisuudesta. Lähteen anti Joosuan kirjan varhaisen tekstihistorian rekonstruktioille jää avoimeksi. Tärkein jatkotutkimuksen aihe olisikin Samarialaisen Joosuan kirjan teksti- ja redaktiohistoriallinen tutkimus, joka ajoittaisi sen eri-ikäisiä kerrostumia.

MITEN HEPREALAISIA KIRJOITUKSIA ON MUOKATTU?

Tässä artikkelissa olen luonut yleiskatsauksen oppineiden kirjurien tekemiin luoviin muokkauksiin Joosuan kirjan tekstihistoriassa. Suppeimmat tekstimuutokset, muutokset alkukielten tasolla ja tahattomat kopiointivirheet ovat jääneet tarkasteluni ulkopuolelle. Artikkelissa analysoimieni tekstien valossa nousee esiin ainakin kolme näkökulmaa, jotka vaikuttavat Vanhan testamentin eksegetiikan metodologiaan ja pyhinä pidettyjen tekstien historian tutkimukseen.

Ensinnäkin on oleellista, että eri kirjojen tekstihistorian tutkimus lähtee liikkeelle tarkastelemalla kaikkea säilynyttä tekstievidenssiä. Kirjallisuus- ja redaktiokriittistä tutkimusta tehdään valitettavan usein niin, että masoreettista tekstiä pidetään itsestäänselvänä lähtökohdana tekstin varhaisempien kehitysvaiheiden rekonstruoinnissa.⁶² Vanhan testamentin tekstejä ei kuitenkaan voi luotettavasti hyödyntää historiallisessa tutkimuksessa, jos kaikkia tekstilähteitä ei oteta huomioon, sillä – kuten Joosuan kirjan kohdalla – monien tekstien viimeisimmät kehitysvaiheet löytyvät säilyneestä tekstievidenssistä. Septuagintan ja Kuolleenmeren kääreiden tekstiversiot sisältävät monia masoreettista tekstiä varhaisempia lukutapoja. Tämän artikkelin ulkopuolelle jäävät esimerkiksi monet latinalaiset käännökset, jotka ovat usein varsin tärkeitä varhaisen lukutapojen selvittämisessä.⁶³ Toisaalta moni tutkija sanoo keskittyvänsä tekstin ”lopulliseen muotoon” ja valitsee lähtökohdakseen masoreettisen tekstin. Tekstihistorian tutkimus ei voi kuitenkaan loppua kanonisoituihin tekstimuotoihin, vaan tutkimus hyötyy myös tekstin myöhäisempien vaiheiden tarkastelusta. Tässä artikkelissa käsitelty ”uudelleenkirjoitetut” tekstit ja Samarialainen

Joosuan kirja sisältävät mahdollisten varhaisen lukutapojen lisäksi lukuisia esimerkkejä siitä, miten tekstiä on toimitettu eteenpäin myöhemminä aikana. Niinpä niin sanottua ”lopullista” Raamatun kirjojen tekstimuotoa ei voi tutkimuksessa määrittää. ”Lopullisen” tekstin määrittely ja valinta tapahtuu uskonnollisten yhteisöjen omista tarpeista, historiallisista kehityslinjoista ja konteksteista käsin.

Toiseksi artikkelin tekstianalyysit vahvistavat sen alussa esitetyn oletuksen, että pyhiä tekstejä saatettiin muokata itsessään sekä käyttää uusien kokeelmien osana vielä ajanlaskun jälkeenkin varsin luovasti ja vapaasti. Septuagintan ja masoreettisen tekstin välinen vertailu osoittaa, että vielä hasmonealaisajalla masoreettiseksi tekstiksi vakiintuvaa tekstimuotoa kehiteltiin eteenpäin. 4Q379 ja Samarialainen Joosuan kirja osoittavat, että varsinkin silloin, kun luotiin uutta kirjallista kokoelmaa yhteisön tarpeisiin, varhaisempaan tekstimuotoon saatettiin suhtautua varsin vapaasti. Vastaava ilmiö löytyy luultavasti dokumentoitumattomasta tekstien historiasta: esimerkiksi deuteronomistista historiasta kootessa varhaisempiin lähteisiin suhtauduttiin luultavasti varsin vapaalla otteella. Vanhan testamentin tekstien historiaa voidaan hahmottaa uudelleentulkinnan ja -muotoilun kautta: aikaisempaa materiaalia on päivitetty uusiin historiallisiin tilanteisiin. Joissain piireissä ja erityisesti varhaisempina aikoina päivitys tapahtui kirjaa muuttamalla, mutta joissain piireissä luotiin kokonaan uusia kirjoja. Jälkimmäisen tapauksen kohdalla on eroa siinä, luotiinko uusi kirja korvaamaan vanha vai ei. Saattaa olla, että 4Q379 on osa Joosuan kirjan rinnalle tarkoitettua selitysteosta, kun taas Samarialainen Joosuan kirja tarkoitettiin selvemmin korvaamaan varhaisempi Joosuan kirja.

Kolmanneksi dokumentoidun evidenssin tarkastelu tarjoaa tietoa niistä tekniikoista, joita oppineet kirjurit käyttivät luovassa muokkaustyössään. Varsin usein laajennuksia ja uusia tekstejä luotiin hyödyntämällä toisista kirjoista sekä erityisesti Pentateukista löytyvää materiaalia. Uuden luomisen prosessi on ollut siten varsin samanlainen kuin vaikkapa taiteessa, jossa uusia teoksia syntyy niin, että vanhojen teoksien elementtejä yhdistellään uusilla tavoilla.⁶⁴ Laajennusten lisäksi teksteistä

saatettiin myös poistaa häiritseviä osia ja uudelleenkirjoittaa laajojakin kohtia. Tämä on oleellinen huomio, sillä kirjallisuus- ja redaktiokriittisiä malleja on usein tehty sillä oletuksella, että tekstin kehityksen aikana vanhempi teksti on säilytetty lähes kokonaan ja sitä on toimitettu vain lisäysten kautta.⁶⁵ Oppineiden kirjurien toimitustekniikoiden tarkastelu dokumentoidun evidenssin kautta on tärkeää, sillä sen tuottamaa tietoa voi soveltaa myös tilanteissa, joissa tekstiä on muokattu mutta dokumentoitua evidenssiä ei ole säilynyt. Näin tekstikritiikki voi auttaa tarkentamaan kirjallisuus- ja redaktiokritiikkiä. Jatkossa onkin yhä tärkeämpää tuoda toisistaan erilleen ajautuneita tutkimuksen suuntauksia ja metodeja yhteen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

AULD, GRAEME A.

1998 *Joshua Retold: Synoptic Perspectives*. Edinburgh: T&T Clark.

BARKER, JEFFREY A.

2004 *The Value of a Good Idea: Protecting Intellectual Property in an Information Economy*. Los Angeles: Silverlake.

BIEBERSTEIN, KLAUS

1995 *Lukian und Theodotom im Josuabuch: Mit einem Beitrag zu den Josuarollen von Hirbet Qumran*. Biblische Notizen Beihefte 7. München: Görg.

CROWN, ALAN D.

1964 "The Date and Authenticity of the Samaritan Book of Joshua as Seen in its Territorial Allotments". *Palestine Exploration Quarterly* 96, 79–100.

CROWN, ALAN D. & PUMMER, REINHARD & TAL, ABRAHAM

1993 *A Companion to Samaritan Studies*. Tübingen: Mohr Siebeck.

DEBEL, HANS

2011 "Rewritten Bible, Variant Literary Editions and Original Text(s): Exploring the Implications of a Pluriform Outlook on the Scriptural Tradition". *Changes in Scripture: Rewriting and Interpreting Authoritative Traditions in the Second Temple Period*. Ed. H. von Weissenberg, J. Pakkala & M. Marttila. Berlin: De Gruyter, 65–91.

DE TROYER, KRISTIN

2006 "Reconstructing the OG of Joshua". *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of Greek Jewish Scriptures*. Ed. W. Kraus and R. G. Wooden. Leiden: Brill, 105–118.

DE VAUX, ROLAND

1997 *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

ESHEL, HANAN

1991 "The Historical Background of the Peshet: Interpreting Joshua's Curse on the Rebuilder of Jericho". *Revue de Qumran* 15, 409–420.

FELDMAN, ARIEL

2014 *The Rewritten Joshua Scrolls from Qumran: Texts, Translations, and Commentary*. Berlin: De Gruyter.

GARCÍA MARTÍNEZ, FLORENTINO

2012 "Light on the Joshua Books from the Dead Sea Scrolls". *After Qumran: Old and Modern Editions of the Biblical Texts – The Historical Books*. Eds. H. Ausloos, B. Lemmelijn & J. T. Barrera. Leuven: Peeters, 145–159.

GASTER, MOSES

1908 "Das Buch Josua in Hebräisch-Samaritanischer Rezension". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 62, 209–279.

HERTOG, CORNELIS GIJSBERT DEN

1996 *Studien zur griechischen Übersetzung des Buches Josua*. Diss. Giessen: Justus-Liebig-Universität.

HJELM, INGRID

2000 *The Samaritans and Early Judaism: A Literary Analysis*. London: T&T Clark.

HOLMES SAMUEL

1914 *Joshua: The Hebrew and Greek Texts*. Cambridge: Cambridge University Press.

62 Näin esim. van der Meer (2004, 155–159), joka osoittaa tuntevansa hyvin Joosuan kirjan tekstilähteet mutta antaa silti redaktiokritiikissä etusijan masoreettiselle tekstille.

63 Ks. esim. Trebelle Barrera 2005, 401–413.

64 Ks. esim. Barker (2004, 289): "Virtually all inventions are combinations and virtually all are combinations of old elements."

65 Aiheesta laajemmin Pakkala 2013.

- KAUFMAN, JAMES C. & STERNBERG, ROBERT J.
2010 *The Cambridge Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MACDONALD, JOHN
1969 *The Samaritan Chronicle No. II (or: Sepher Ha-Yamim): From Joshua to Nebuchadnezzar*. Berlin: De Gruyter.
- MAZOR, LEA
1994 "The Septuagint Translation of the Book of Joshua: Abstract of Thesis Submitted for the Degree Doctor of Philosophy to the Senate of Hebrew University, Jerusalem". *Bulletin of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies* 27, 29–38.
- MÜLLER, REINHARD & PAKKALA, JUHA & TER HAAR ROMENY, BAS
2014 *Evidence of Editing: Growth and Change of Texts in the Hebrew Bible*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- ORLINSKY, HARRY M.
1968 "The Hebrew Vorlage of the Septuagint of the Book of Joshua". *Congress Volume: Rome*. Leiden: Brill, 187–195.
- PAKKALA, JUHA
2013 *God's Word Omitted: Omissions in the Transmission of the Hebrew Bible*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- POPOVIC, MLADEN
2009 "Conquest of the Land, Loss of the Land: Where Does Joshua 24 Belong?" *The Land of Israel in Bible, History, and Theology. Studies in honour of Ed Noort*. Leiden: Brill.
- SIPILÄ, SEPPO
1999 *Between Literalness and Freedom: Translation Technique in the Septuagint of Joshua and Judges Regarding the Clause Connections Introduced by ו and ו*. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 75. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura.
- SOLLAMO, RAIJA
1987 "Joosuan kirjan Septuaginta-käännöksen luonteesta". *Teologinen Aikakauskirja* 92, 191–198.
- TIGAY, JEFFREY H.
1985 *Empirical Models for Biblical Criticism*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- TOV, EMANUEL
1999 *The Greek & Hebrew Bible: Collected Essays on the Septuagint*. Leiden: Brill.
2004 *Scribal Practices and Approaches Reflected in the Texts Found in the Judean Desert*. Leiden: Brill.
- 2008 "The Rewritten Book of Joshua as Found at Qumran and Masada". *Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran: Collected Essays*. Texts and Studies in Ancient Judaism 121. Tübingen: Mohr Siebeck, 71–91.
- 2012a "Literary Development of the Book of Joshua as Reflected in the MT, the LXX, and 4QJosh^{ab}". *The Book of Joshua*. Ed. E. Noort. Leuven: Peeters, 65–85.
- 2012b *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Third Edition, Revised and Expanded. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- TREBOLLE BARRERA, JULIO C.
2005 "The Text Critical Value of the Old Latin and Antiochean Greek Texts in the Books of Judges and Joshua". *Interpreting Translation: Studies on the LXX and Ezekiel in Honour of Johan Lust*. Ed. F. García Martínez & M. Vervenne. Leuven: Peeters, 401–413.
- ULRICH, EUGENE
2010 *The Biblical Qumran Scrolls: Transcriptions and Textual Variants*. Leiden: Brill.
- VAN DER MEER, MICHAËL
2004 *Formation and Reformulation: The Redaction of the Book of Joshua in the Light of the Oldest Textual Witnesses*. Leiden: Brill.
- VERMES, GEZA
1977 *The Dead Sea Scrolls: Qumran in Perspective*. London: Collins.
- WEISSENBERG, HANNE VON & PAJUNEN, MIKA S.
2013 "Virkamiehiä vai kirjanoppineita: Keitä olivat Raamatun kirjurit?" *Johdatus sosiaalitieelliseen raamatuntutkimukseen*. Toim. P. Luomanen, J. Jokiranta & O. Lehtipuu. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 105. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 173–190.
- ZAHN, MOLLY M.
2011 "Talking about Rewritten Texts: Some Reflections on Terminology". *Changes in Scripture: Rewriting and Interpreting Authoritative Traditions in the Second Temple Period*. Eds. H. von Weissenberg, J. Pakkala & M. Marttila. Berlin: De Gruyter, 93–119.
- ZSENGELLÉR, JÓZSEF
2014 *Rewritten Bible After Fifty Years: Texts, Terms, or Techniques? A Last Dialogue with Geza Vermes*. Supplements to the Journal for the Study of Judaism 166. Leiden: Brill.